

NEBLAHÁ INSTITUCE OTROCTVÍ – K 150. VÝROČÍ ZRUŠENÍ OTROCTVÍ VE SPOJENÝCH STÁTECH AMERICKÝCH

Radim Seltenreich

*Otroctví v pravém slova smyslu je právní vlastnictví,
které má jeden člověk nad druhým,
takže je absolutním pánem jeho života i majetku.
Otroctví není svou podstatou nic mravného.
Charles Montesquieu, O duchu zákonů¹*

Výše uvedený citát z díla velkého francouzského myslitele velmi dobře navozuje problematiku, o níž bude dále řeč. Je z něj totiž zjevné, že ať už se přiblížíme k instituci otroctví z jakékoliv strany, vždy tam bude centrální – a přímo neoddělitelný od její nejlépe řečeno podstaty – její právní rozměr, protože právě on je také jejím základním definičním znakem. Jinými slovy je jistě možné žet i dnes někoho protiprávně „uvrhnout do řetězů“ a případně tak zotročit fakticky, to však není ale již instituce otroctví garantována státní mocí a jejím zákonodárstvím, jež nás bude dále především zajímat.

Jak přitom obecně známo tento hrozivý stav člověka, kdy je právě pouhým majetkem a tedy i „právním vlastnictvím“ jiného člověka, nebyl v lidských dějinách ničím neobvyklým a zejména ve starověku byl dokonce natolik výrazným rysem uspořádání společnosti, že se nezřídka přímo hovoří o „otrokářských státech“. V následujícím ale pochopitelně nepůjde o podrobné vylíčení celkových dějin této neblahé instituce, nýbrž o popis jejího vzniku a právního zakotvení v anglických koloniích severní Ameriky, jakož i jejího následného vývoje po vzniku Spojených států amerických. V tomto smyslu hodlají také následující řádky být i malým připomenutím 150. výročí zrušení otroctví ve Spojených státech amerických, ke kterému došlo roku 1865 přijetím 13. dodatku americké federální ústavy.

Samozřejmě přitom ale i platí, že „stav otroctví“ si v sobě nese určité nadčasové zákonitosti, které se se promítají do práva zcela nezávisle na tom, o jakou dobu se jedná a musely se tak nějakým způsobem řešit v právních rádech starověku stejně jako v otrokářských zákonech Nového světa. Tak třeba vymezení, kdo je otrokem, spor o status otroka, propouštění na svobodu či vymezení dohledu nad otroky. V následujícím tak půjde nejprve o vylíčení vzniku koloniálního otroctví v severní Americe (zejména při porovnání s „nesvobodnou prací bílých“ a také při popisu vlivu, který takto definovaná práce měla na samotný vývoj otroctví), dále o zamyšlení nad dobovou reflexí této neblahé instituce zejména ve vztahu k fenoménu přirozeného práva a „americké revoluce“ tolik kladoucí důraz na rovnost všech lidí. V této souvislosti si pak samozřejmě nelze nevěšmout ani vztahu nově definované americké ústavnosti k otroctví (a to jak na úrovni federální, tak i státní), jakož konečně i běžné všednodenní právní praxe spjaté s otroctvím a projevující se zejména v postojích místních soudů k této instituci.

Vznik a právní zakotvení otroctví v anglických koloniích severní Ameriky

Chceme-li se zabývat otroctvím v anglických koloniích severní Ameriky, nemůžeme pochopitelně alespoň stručně nepřipomenout také určitý předobraz (a snad i inspiraci) tohoto modelu v již dříve vzniklých koloniích španělských a portugalských. Někdy se tak i přímo rozlišuje iberský a anglosaský model otroctví, přičemž ten, který se nakonec ustálil v latinskoamerických zemích, je často hodnocen jako „humánnější“, neboť zdejší kolonisté měli ze svých domovů přeci jen delší zkušenosti zejména s rasovou jinakostí a také otroctví samo bylo v římském a na něm navazujícím právu chápáno jen jako „vnější jev“, který nevypovídá nic zásadního o podstatě konkrétního zotročeného člověka. Stejně tak i katolická církev jej v rámci své věrouky uznává za lidskou bytost (postavenou v Boží perspektivě na roveň svému pánu) a pozitivně hodnotí jeho případné propuštění na svobodu.

Oproti tomu angličtí kolonisté nevnímají do Ameriky dovážené černé otroky jako lidské bytosti a také protestantské církve se svými (zejména v první fázi kolonizace) elitářskými požadavky nikterak nepřispívaly k masovému obrácení těchto otroků na křesťanskou víru a tak i jejich proměnu v „bližní“. Jakkoliv právě uvedené nelze jistě absolutizovat – a zmiňovaná východiska byla skutečně historiky v průběhu doby podrobena i kritické revizi – základní „mentální rozdíly“ mezi oběma modely otroctví je zřejmě nutno brát do úvahy i při posuzování konkrétní právní úpravy instituce otroctví v Novém světě.²

Pokud se pak samotného vzniku otroctví v anglických koloniích severní Ameriky dotýká, musíme nejprve připomenout, že anglické common law termín „otroctví“ („slavery“) neznalo, když nejbližše jeho pojetí byl v anglickém středověku zřejmě termín „villeinage“ (nejvíce tomu odpovídá asi český – v tomto případě ovšem ne zcela přesný – ekvivalent „nevolnictví“), který ale reálně právě otroctví v jeho obvyklé podobě v žádném případě nepředstavoval. Jistým precedentem pro pozdější legitimizaci koloniálního otroctví mohla ovšem být snaha zavádět už od 16. století určitou „pracovní povinnost“ pro anglické žebráky a chudáky, i když tady lze spíše hovořit o předobrazu pozdější „nesvobodné práce bílých“ (viz dále).³ Otroctví je tak v koloniích především výtvorem legislativy vynucované místními soudy, ještě předtím je však lze v mnoha ohledech považovat za produkt faktického vývoje reagujícího především na ekonomické potřeby kolonistů a jejich nevyhnutelného napojení na již existující systém karibského plantážnictví. Hlavně a především za jeho vznikem ovšem stojí prostý nedostatek pracovní síly, se kterým se severoamerické kolonie ve svých počátcích především potýkaly.

Termín „otroctví“ je přitom v první polovině 17. století zřejmě významnější spíše pro indiánské obyvatelstvo než pro nepočtené místní černochoy a skutečně lze doložit nikoliv ojedinělé pokusy o únosy Indiánů s cílem jejich následného zotročení. To pak – v zájmu mírového soužití s indiánskými kmeny – je nezřídka koloniální legislativou stíháno přímo trestem smrti. Z tohoto důvodu a zejména pak proto, že Indiáni se ukazují být svou mentalitou pro zotročení jako nepřiliš vhodný objekt, se pozornost stále více obrací k černochoům, z nichž první jsou tak dováženi do severoamerických kolonií již v úvodních desetiletích 17. století buď přímo z Afriky, nebo z jiných kolonií.

Za jistý mezník lze přitom považovat údobí po počátku restaurace v Anglii (po roce 1660), kdy v důsledku stabilizace politických a ekonomických poměrů v mateřské zemi začíná jednak narůstat počet černých otroků v koloniích, jednak však i dochází k zřetelnému zhoršování jejich právního statusu. Do této doby přes jejich zjevný „nesvobodný

status“ („unfree status“) se totiž i oni ještě nezřídka těšili různým „výhodám svobody“ („benefits of freedom“), jako byla třeba možnost mít určité soukromé vlastnictví.

Právě uvedené ovšem neznamená, že by se o nich už dříve nehovořilo přímo jako o otrocích. Tak třeba roku 1639 „zákon pro svobodu lidu“ („An Act for the liberties of the people“) vydaný v Marylandu přiznává všem zdejším křesťanům „práva Angličanů“ s výjimkou otroků („Slaves excepted“). Ještě zajímavější je pak jiný místní zákon z téhož roku, který omezuje dobu výkonu povinností pro „služebníky“ („An Act limiting the time of Servants“), přičemž výslovně vyjímá ze své účinnosti otroky. Vidíme zde tak jinými slovy právě ono rozlišování mezi „servants“ (služebníky či sluhy) a „slaves“ (otroky), které není pro koloniální období nikterak neobvyklé (jakkoliv v širším smyslu „servants“ v sobě „slaves“ někdy i zahrnují). A zároveň i nesmírně důležité, neboť právě nutné rozlišování mezi oběma kategoriemi zásadní měrou přispělo k lepšímu a detailnímu propracování právní úpravy otroctví.⁴

Ještě dříve než se ale k této problematice dostaneme, pokusme se vyjasnit, co vlastně tehdy představovalo základní bázi pro ospravedlnění otroctví, neboť i z tohoto zásadního předpokladu („otroctví je přípustné“) musela samotná konkrétní právní úprava vycházet. V kořenech tohoto přístupu pak byly nepochybně faktické rozdíly mezi bílými kolonisty a černochoy, které ale podle všeho – alespoň v těchto počátcích – nebyly primárně nahlíženy pod zorným úhlem rasy, ale podle zásadní odlišnosti náboženské a kulturní. Držet barbarského pohana v trvalém otroctví se takto jinými slovy stávalo přípustné, ba z civilizačního hlediska pro černé otroky dokonce přínosné. Zároveň je ovšem toto zdůvodnění otroctví časově poměrně omezené, protože s narůstajícím počtem konverzí otroků ke křesťanské víře vzniká i otázka, zda by neměli být propuštěni na svobodu. Dokonce se tak i objevuje názor, že právě přijetí křtu („baptism“) je přímo už propuštěním z otroctví („manumission“).⁵

Jelikož však tento přístup byl už z ekonomických důvodů pro většinu vlastníků otroků zcela nepřipustný, hledá se nový přístup, který se už vyznačuje daleko větší právní propracovaností, činí otroctví dědičným a především černá barva kůže se stává doslova „odznakem otroctví“ („badge of slave“), ačkoliv zároveň ještě existují i jiní než černí otroci. A právě při této zásadní změně postojů k otroctví, kdy pohanství už není jeho základním předpokladem, sehrává klíčovou roli už zmíněný institut „nesvobodné práce bílých“ („white indentured servitude“), protože právě ve vztahu k němu se toto „nové dědičné otroctví“ především právně vymezuje a analogicky rozvíjí.

Je tak zapotřebí obrátit naši pozornost nejprve k tomuto institutu a pokusit se vymezit jeho vlastní základní právní znaky. Tento postup je pak o to důležitější, že (jak již ostatně naznačeno) zejména v počátečním koloniálním období termín „servants“ (služebníci) pod sebe někdy zahrnuje i „slaves“ (otroky). Vlastně tak lze říci, že postupná podrobnější právní úprava „nesvobodné práce bílých“ zákonitě vede i k vyhraněnějšímu vnímání otroctví a svým způsobem tak i vráží klín mezi dvě společensky nejnižší postavené vrstvy koloniální společnosti – tedy mezi černé otroky a bílou chudinu. Ta přes své neutěšené postavení začíná být právně černým otrokům zásadním způsobem nadřazena.

Samotný zrod „nesvobodné práce bílých“ pak nepochybně souvisí s nedostatkem pracovní síly v koloniích. Jejím základem přitom byla především smlouva, podle níž se dotýčný stával na zpravidla přesně vymezenou dobu služebníkem svého pána (obvykle se jednalo o čtyři až sedm let). Smlouvou mu ovšem postupoval pouze svou pracovní sílu,

nikoliv osobu jako takovou. Často tak už přímo přijížděl do koloniální severní Ameriky v této pozici, neboť smlouva byla uzavřena již v Anglii před jeho odjezdem a nezřídká byla uzavřena i proto, že jí takto přímo hradil náklady přeplavby (odhaduje se přitom, že do některých kolonií připlula až většina jejich osadníků v 17. století právě v pozici „indentured servants“). Často však byla smlouva uzavřena až na koloniální půdě, a to zejména v situaci, kdy příslušník místní bílé chudiny upadl do takových dluhů, že prodej vlastní pracovní síly bohatému kolonistovi se mu stal vlastně jediným východiskem z tíživé finanční situace. Konečně mohly „unfree status“ bílého služebníka udělovat za trest i rozsudky koloniálních soudů nebo si takto také odpracovávaly náklady své výchovy osiřelé děti.

Je tak i na místě se podívat, co přesněji v sobě tento „nesvobodný status“ „indentured servants“ obnášel. Jakkoliv totiž bílá chudina neprodávala svou osobu, ale jen svou pracovní sílu, vznikala majiteli této pracovní síly rozsáhlá práva, která nutně do osobnostní sféry konkrétního „služebníka“ významnou měrou zasahovala. Někdy se přitom dokonce i naznačuje, že případné špatné zacházení pána s jeho služebníkem dosáhlo takové míry, že by bylo příhodnější hovořit o otroctví. Nikoliv náhodou jsou tak dochovány i stížnosti „služebníků“ na to, že se s nimi zachází právě „jako s otroky“ – zároveň jsou tak tyto jejich stížnosti i dobrým dokladem toho, že oni samotní si byli právního rozdílu svého vlastního postavení a postavení otroků velmi dobře vědomi. Právě proto vzniká ostatně i snaha pevněji vymezit postavení těchto služebníků konkrétními právními předpisy.

V nich je tak především vyzvednuta už zmiňovaná dočasnost jejich „indentured servitude“, stejně jako skutečnost, že jejich právní postavení nepřechází na potomky (někdy lze ovšem doložit i převedení tohoto statusu na nově narozené děti takovýchto „žen ve služebním poměru“ – ovšem zpravidla jen na omezený počet let). Jejich způsobilost k právnímu jednání byla po dobu výkonu služby jinak omezena také ohledně možnosti uzavírat smlouvy či vstupovat do manželství – naopak ale mohli kupříkladu svědčit u soudů. Dochované koloniální zákonodárství dále pak hovoří i o tom, že páni mají o své služebnictvo řádně pečovat, poskytovat jim odpovídající jídlo a ošacení, a také je učit číst. Na druhé straně je ovšem mohou usměřňovat i odpovídajícími tělesnými tresty.

V realitě se však často jednání pánů se služebníky nezřídká vychylovalo právě na tu nesprávnou stranu, tj. ubytování, strava, ošacení byly na nedostatečné úrovni – naopak trestání následovalo za každý často i nepatrný prohřešek. Dále se nezřídká objevuje i tendence protahovat jejich službu za dohodnutý termín. Často se tak přes všechna zákonná ustanovení jejich postavení fakticky otroctví nakonec přeci jen podobalo a bylo mu blíže než „výchova mladistvých“, s kterou bylo občas také srovnáváno. O tom ostatně svědčí i častá úmrtí během výkonu služby – asi jen desetina těchto služebníků se později stala svobodnou a majetek vlastnicí osobou.⁶

Na druhou stranu i takto neutěšené postavení bílých služebníků ukazuje, o kolik bylo pro majitele výhodnější „plné vlastnictví“ černých otroků nad pouhý „nájem pracovní síly“ bílých kolonistů. To prvé bylo především časově neomezené, to druhé jen dočasné – navíc bílý služebník o svá práva přes veškerá příkoří mohl bojovat (a často také bojoval) a jeho pán musel přeci jen při jednání s ním brát do úvahy, že se z něj jednou má stát „svobodný člověk“. Všechny tyto „zbytečné komplikace“ tedy při jednání s otroky odpadaly (právní úprava jim vlastně „v jednoduchém srovnání“ nedopřávala to, co bílým služebníkům), a proto se tato neblahá instituce stává mezi majetnými koloniálními vrstvami v druhé polovině 17. století stále více populární.

Kolonie Maryland je tak sice považována za první v severní Americe, která legalizovala dosavadní „de facto slavery“, když v rámci již zmiňované legislativy z roku 1639 vydala i „zákon týkající se negrů a ostatních otroků“ („An Act Concerning Negroes and other Slaves“). Zároveň je však na dějinách této kolonie i velmi dobře patrné, že skutečné „odlidštění“ („dehumanization“) černých otroků zde přichází až ve statutu z roku 1678, který příkazuje registrovat veškerá narození, svatby a úmrtí v kolonii s výjimkou „negrů, indiánů a mulatů“. Výrazný rasový podtext tohoto opatření se tedy netýkal jen černých otroků, jak však dokládá další zákonodárství Marylandu z této doby, jeho osten byl namířen především proti nim. To se pak týká i jejich zvýšené kontroly, která měla zamezit stále více se množícím útěkům.⁷

Podobný vývoj jako v Marylandu můžeme pak v otázce otroctví vyzorovat i u dalších anglických kolonií v severní Americe (nesmíme přitom ani zapomenout, že v koloniálních počátcích se na místním „obchodu s negry“ v nemalé míře podíleli i „nizozemští dodavatelé“). Otroctví se tak objevilo jak na severu v oblasti Nové Anglie, tak i v oblasti „středoatlantických kolonií“, přičemž jeho těžiště bylo z podstaty věci v koloniích jižních. Zde ale není bez zajímavosti, že poněkud později (až roku 1732) vznikající kolonie Georgie se pokusila v počátcích své existence obejít zcela bez černých otroků, přičemž důvodem pro výslovné vyloučení otroctví nebyly důvody povahy morální, ale obava, že by mohlo dojít k spojenectví otroků se Španěly. Tyto důvody obranyschopnosti ale již nehrály takovou roli v jiných jižních koloniích jako Virginie či Jižní Karolína, které těžily jednak z rozvoje bavlníkových plantáží a jednak také z jistého úpadku karibského Barbadosu.⁸ Skutečně tak už v posledních desetiletích 17. století začal počet černých otroků v těchto koloniích zásadní měrou narůstat, takže v Jižní Karolíně tvoří roku 1710 většinu obyvatelstva a později (roku 1739) zde dochází i k jejich povstání.

Nárůst počtu otroků v koloniích přitom vyvolává i tendenci k odsouzení této neblahé instituce. Ta je pak vedena především z náboženských pozic a za její ukázkový příklad může jistě sloužit především protest německých mennonitů z osady Germantownu v Pensylvánii. Ti tak označují fenomén „obchodu s lidmi“ jako zcela skandální a protivící se křesťanskému svědomí. Celý protest je nesen ve velmi emotivním tónu, jeho mravní a náboženská dimenze však nepochybně koresponduje i s právnickým uvažováním o otroctví, jehož klíčovou kategorií pak byla otázka slučitelnosti této instituce s přirozeným právem.⁹ Právě k této problematice – a také k tomu – jak se s problémem vyrovnal na vysokých mravních ideálech zakládaný nový státní útvar Spojených států amerických, je tak třeba upřít naši pozornost.

Přirozené právo a otroctví – jeho zakotvení v ústavním pořádku Spojených států amerických

Skutečně je tak přirozené právo vlastně už od nepaměti tím prubířským kamenem, na který otrokářský systém naráží. Celou evropskou právní tradicí se vine jako ona pověstná červená nit' přesvědčení, že ztotožnění jednoho člověka druhým je proti původní rovnosti všech lidí a tedy i proti přirozenému právu. Není účelem tohoto pojednání připomínat tuto tradici v její úplnosti, přesto však není na druhou stranu také od věci zmínit alespoň některé její významné myslitele, protože to byli právě oni, kteří významně ovlivnili myšlení zakladatelů americké státnosti o otroctví.

Stejně tak ovšem není možné v této souvislosti ani zapomenout, že „neblahá instituce otroctví“ má mezi významnými mysliteli pokud ne přímo obhájce, pak alespoň takové představitele, kteří se snaží její vznik lépe pochopit a v návaznosti na něj jej tak i ospravedlnit. A opět i tito ovlivnili „americké otce zakladatele“ a pomohli jim se s existencí pro mnohé z nich skutečně „odporné instituce“ lépe smřít. Mezi takové patří jistě i Hobbes se svou známou charakteristikou „přirozeného stavu“, pro nějž je tak otroctví svým způsobem i modelem, od nějž se odvozuje jím dále preferovaný autokratický model vlády. Na něj pak navazuje v kontinentální tradici i Pufendorf, který sice vycházel z části z obdobných premis jako Hobbes (zejména v otázce vzniku otroctví jako důsledku válečného stavu), na druhé straně ale zpochybňoval absolutní nárok pána nad otrokem.

Naopak mezi odpůrce otroctví náleží Montesquieu, který zpochybňuje moc vítěze válečného konfliktu odnímat život poraženým a brát je do otroctví (od první uvedené „větší moci“ se totiž odvozuje i ta druhá). Na druhé straně ale i Montesquieu připouštěl užití otroků v horkých klimatických podmínkách, což mu ovšem slouží hlavně jako východisko popisu toho, jak má být s otrokem zacházeno. V samotné anglické tradici zase nelze nepřipomenout osobnost Edwarda Coka, jehož dílo zde bylo od 17. století až do Blackstonových dob bráno jako základ právního vzdělávání, a který ve svých „Institutes“ vyjádřil přesvědčení, že již zmiňovaný termín „villeinage“ je plodem postupného růstu v rámci národního práva, není však slučitelný s právem přirozeným.

Sám Blackstone byl v mnohém ohledu pokračovatelem toho, co Montesquieu započal, když odmítl otroctví ospravedlnit přirozeným právem. Blackstone navíc v tomto ohledu nachází i shodu mezi přirozeným právem a common law, které mu tak – v pohledu plném národní hrdosti – také odkazuje k univerzálním morálním pravdám, mezi něž patří na předním místě i ta o nepřipustnosti otroctví: „Na základě těchto principů si právo Anglie hnuší a nestrpí existenci otroctví v tomto národu.“¹⁰

Jistým potvrzením tohoto přístupu je pak i známý případ Somerset v. Stewart z roku 1772, v němž šlo o to, že otrok z Virginie James Somerset doprovázel svého pána do Anglie, přičemž ale zde uprchl na svobodu a byl následně zadržen. Při následném soudním pojednávání případu pak soudce lord Mansfield vyjádřil přesvědčení, že „otroctví je stav takové povahy, že jej nelze ospravedlnit žádnými důvody, a to morálními ani politickými. Pouze pozitivním zákonem, který si uchovává svou platnost dlouho poté, co důvody, okolnosti a čas jeho vzniku vymizí z paměti: je to stav tak ohavný, že jej nemůže podporovat nic jiného než pozitivní právo. Ať již z tohoto rozhodnutí vyplynou jakékoli nepřijemnosti, nemohu říci, že by daný případ měl oporu v anglickém právu, a proto musí být zmíněný černoš propuštěn.“¹¹

Daný případ tak kromě toho, že zdůraznil pojetí, podle nějž právo týkající se otroctví z cizího státu nemá vliv na právo státu, kde spor probíhá, také ukázal prohlubující se dichotomii mezi domácím common law a koloniálním právem ohledně této otázky. Na druhé straně ovšem také z vyjádření lorda Mansfielda plyne, že jakkoliv je právo otroctví špatné, přesto z pozitivistického pohledu právem zůstává a jako takové tedy může i existovat. Přirozené právo tak z tohoto pohledu jen poukazuje na v důsledku tohoto vznikající rozpor mezi právem a morálkou, a samo tudíž bylo spíše důležité (a to je vůbec pro celou anglickou tradici pojmání přirozeného práva příznačné) v tom smyslu, co vypovídalo o pozitivním právu, než co říkalo jako právo „samo o sobě“.

S právě uvedenými myšlenkami pak byli pochopitelně obeznámeni i kolonisté, z nichž pro mnohé bylo otroctví každodenní realitou, s níž se museli smysluplně vyrovnat. Někteří z nich – a příznačně se jednalo především o obyvatele Nové Anglie, kde otroctví nemělo až takový ekonomický význam – pak neskrývají ohledně této instituce svůj příkrý odsudek. Vyzvedněme mezi nimi zejména Jamese Otise působícího především v Bostonu, autora známého textu „Práva britských kolonií“ z roku 1764. Nepřekvapí tak ani příliš, že je to právě tento právník, stoupenec svobod kolonistů proti jejich uzurpací britským parlamentem, který se jednoznačně nesouhlasně vyjadřuje také o existujícím otroctví na půdě severní Ameriky.

To je podle něj porušením přirozeného práva a umenšením „neocenitelné hodnoty svobody“, institucí, která zákonitě korumpuje společnost a vytváří tyranský způsob uspořádání. Právě v této souvislosti se tak otroctví stává i neodmyslitelnou rétorickou součástí zvolna se vytvářejícího „slovníku revoluce“, v němž má právě „svoboda od britského otroctví“ své nepominutelné místo.¹² Nově nastupující revoluční přirozené právo tak otroctvím na jedné straně jednoznačně pohrdá, což se projevuje v řadě soudobých pamfletů, na straně druhé je zde však i nepopíratelná skutečnost, že řada stoupenců nezávislosti kolonií na Velké Británii sama otroky vlastní a nemíní se jich už z ekonomických důvodů v žádném případě vzdát. Stoupenci konzervativních myšlenek a spíše na racionálním přístupu založených reforem tak odmítali, aby byly postuláty přirozeného práva ve společnosti přímo aplikovány jako nástroj relevantní sociální politiky.

V tomto ohledu se tak vlastně jedná i o jistý návrat k Blackstonovi, který přes svůj odpor k otroctví zároveň tvrdil, že neexistuje žádné „lidské právo“ („human law“), jež by bylo v důsledku konfliktu s přirozeným právem „neplatným“. Nemělo by tak ani docházet k zmatenému ztotožňování pozitivisticky pojímaného práva s přirozenými právy jednotlivce. Neboť jakkoliv je stav otroctví nepochybně porušením práva člověka na svobodu, reálně nemá odsouzení otroctví přirozeným právem žádný konkrétní dopad a odráží tak pouze případné nezávazné osobní preference jednotlivce. Jedná se vlastně o mezeru mezi tím, jaké právo je, a jaké by mělo být, což ovšem není v právním řádu zdaleka ojedinělý případ.

Z tohoto pojetí pak v nemalé míře vychází i „ústavní pozitivismus“ nově se vytvářejících Spojených států amerických, který navíc musel brát do úvahy i specifika daná nastavením federálního systému. „Prohlášení nezávislosti“ z roku 1776 se přitom otázce otroctví (jakkoliv v předběžném návrhu o něm byla jistá odsuzující zmínka) vyhnulo, a stejně tak do značné míry činí i federální ústava z roku 1787, která ovšem v druhém oddílu svého prvního článku se skrývaným poukazem na stav otroctví konstatuje, že při rozdělení míst pro jednotlivé členské státy Unie ve Sněmovně reprezentantů se „k celkovému počtu všech svobodných osob ... připočtou tři pětiny všech ostatních osob“. Naopak nezapomeňme zmínit, že v témže roce přijaté „Nařízení o severozápadu“ („The Northwest Ordinance“), ve svém šestém článku výslovně zmiňuje, že „ve zmíněném teritoriu nebude existovat otroctví ani nedobrovolná práce s výjimkou trestů za zločiny, z nichž bude dotčený náležitě usvědčen“.¹³

Není přitom pochyb, že někteří odpůrci otroctví v řadách tvůrců americké ústavnosti by rádi zákaz otroctví rozšířili i dále, přičemž v tom jim ale bránila právě již zmiňovaná omezení daná federálním systémem. Nebylo jinými slovy možno přehlížet práva jednotlivých států Unie, u nichž by nepochybně vyvolalo velkou nevoli, pokud by je nově se vytvářející federální vláda chtěla hned v úvodu své existence zbavit některých jejich navykklých práv

hrajících navíc v jejich ekonomickém a sociálním uspořádání poměrně důležitou roli (toto pak v případě jižních států a jejich vztahu k otroctví platilo vlastně až do konce občanské války, kdy takovému řešení otevřel cestu až její jednoznačný výsledek).

Pod tímto zorným úhlem tak skutečně nepřekvapí, že federální ústava z roku 1787 nezaujímá (jak už naznačeno výše) k instituci otroctví v podstatě žádný postoj a další vývoj v této otázce ponechává na úrovni jednotlivých států. A tam už se tak poměrně brzy objevuje zásadní rozdíl (daný konkrétně především ekonomickou závislostí daných států na otroctví) mezi státy Severu a Jihu. Zatímco se tak v severních oblastech otroctví pozvolna ruší, na jihu představuje nadále neodmyslitelnou součást místního společenského i právního uspořádání. Tato tendence je přitom dobře patrná už na konci 18. století – v době vzniku americké státnosti.¹⁴

Jako příklad postupného rušení otroctví tak může velmi dobře sloužit zákon státu Pensylvánie z roku 1780 „o postupném zrušení otroctví v Pensylvánii“ („The Pennsylvania Gradual Abolition Act“), který v souladu se svým názvem podrobně stanoví podmínky, za nichž se otroctví v tomto státě zruší. Důležité přitom je, že pozvolné rušení otroctví se týká vlastně už jen těch, kteří v době přijetí zákona do tohoto stavu spadají, kdežto „v případě všech dětí narozených v tomto státě od chvíle přijetí uvedeného zákona bude naprosto odstraněno, vymýceno a navždy zrušeno“ (rozumělo se tedy pochopitelně otroctví dětí vznikající v důsledku otroctví jejich matek). Není přitom ani bez zajímavosti, jak stát Pensylvánie hned v úvodu tohoto zákona postupné zrušení otroctví prezentuje – „ceníme si jako zvláštního požehnání, že je nám dnes dopřáno učinit další krok k obecnému rozšíření civilizace tím, že v co největší míře zbavíme zármutku ty, kteří dosud žili v nezaslouženém podruží“.¹⁵

Jiný pohled pak samozřejmě nabízejí nově vzniklé jižní státy, kde o rušení otroctví nemůže být ani řeči. Přesto i zde se pod vlivem dobové revoluční rétoriky objevuje alespoň formální přihlášení se k ideálu rovnosti mezi lidmi. Zvlášť dobrý příklad skýtá v tomto ohledu „Deklarace práv státu Virginie“ („The Virginia Declaration of Rights“), která hned ve svém prvním oddílu hovoří o tom, že „všichni lidé si jsou ve své přirozenosti rovni ve svobodě a nezávislosti a mají svá nezadatelná práva, která – když vstoupí do stavu společnosti – nemohou žádnou dohodou upírat svým potomkům.“ Není přitom jistě třeba zdůrazňovat, že těmi, kdo v této chvíli ještě „nevstoupili do stavu společnosti“ a neměli tudíž na „nezadatelná práva“ nárok, byli právě černí otroci, jejichž otroctví tak bylo vlastně nepřímou i ospravedlňováno.¹⁶ Tato „free and equal clause“ přitom pochopitelně byla obvyklou součástí tehdy vznikající ústavnosti jednotlivých států Unie, přičemž není bez zajímavosti, že kupříkladu ve státě Massachusetts bylo otroctví prohlášeno místními soudy za neústavní právě proto, že je v rozporu s touto klauzulí o svobodě a rovnosti všech lidí.

Vidíme tak, že nově vznikající americká ústavnost na federální úrovni (pomineme-li tedy zákaz otroctví v nově vznikajících teritoriích) spíše otázku otroctví ignorovala a přenechávala ji právní úpravě jednotlivých států, které ji pak řešily primárně s ohledem na svou geografickou polohu a ekonomické zájmy. Otroctví tak až do občanské války nejen přežívá, ale v mnohém ohledu i „kvete a prosperuje“ v jižních státech Unie, a je proto na místě se podívat, jak to zde s jeho konkrétní právní úpravou vypadalo.

Právní úprava otroctví v jižních státech Unie

A je se tak nejprve nutno vrátit i do koloniálního období, neboť již tehdy se na jihu pozdějších Spojených států amerických nastavila právní úprava otroctví, na které se ani po vzniku Unie mnohé nezměnilo. Jako zvlášť dobrý příklad přitom může v tomto ohledu sloužit „Zákoník Jižní Karolíny o otroctví“ („The South Carolina Slave Code“) z roku 1740, u něž se je vhodné i podrobněji zastavit, neboť právě „v modelové podobě“ obsahuje to zakotvení instituce otroctví, které je pak pro tuto právní problematiku až do občanské války příznačné.

Mnohé ostatně napovídá už samotný formální název zákona, který zní „zákon pro dosažení lepšího řízení a nadvlády nad černochoy a dalšími otroky v této kolonii“. Hned v úvodu se tak konstatuje „naprosté otroctví“ černochoů, Indiánů, mulatů a mesticů s tím, že se předpokládá, že „každý černocho, Indián, mulat a mestic je otrokem, nebude-li prokázán opak (z čehož jsou vyňati Indiáni žijící v přátelském vztahu s touto vládou)“. Na jejich straně pak leží v případném „sporu o svobodu“ i důkazní břemeno vykonávané skrz poručníka ustanoveného soudem.

Velká a v zákoníku vlastně zásadní pozornost je dále věnována tomu, jak otroky udržet v poslušnosti. Součástí toho je i podrobný popis zatýkání otroků, způsobu jejich vyslychání a vyšetřování včetně vlastního průběhu soudu a vykonání trestu – ten má být vykonán takovým způsobem, „aby tím byli další případní pachatelé podobných provinění co nejméně zastrašeni“ (článek IX.). Těžké zločiny otroků jsou pak ostatně dále i blíže specifikovány. Zvlášť – jako svého druhu nejhorší delikt – je vyzvednuto „zabití libovolné bílé osoby“, přičemž obsáhlá pozornost je věnována také majetkovým trestným činům, kterých se otrok může úmyslně dopustit. Není přitom bez zajímavosti, že při trestání se má projevit i určitý ekonomický ohled – pokud by se kupříkladu případného povstání účastnilo více otroků, není nutné popraviti všechny: „Přitom budiž zaručeno, že alespoň jeden či více otroků usvědčených ze shora uvedených zločinů bude popraveno pro výstrahu, aby se druzí podobných provinění nedopouštěli“ (článek XVII.).¹⁷

Nemalý důraz je také kladen na řádné zaměstnávání otroků, které má zamezit jejich nebezpečné potulce a shromažďování (jejich skutečným údělem měla být práce, a to až po dobu 15 hodin v rámci jednoho dne – článek XLIV.). Za jakousi úlitbu křesťanskému svědomí bílých otrokářů má pak sloužit článek XXXVII. zákoníku, který se snaží, „aby bylo omezeno a potíráno barbarské zacházení s otroky“. Tak tedy ten, kdo „úmyslně jakémukoli otroku vyřízne jazyk, připraví jej o oko, vykastruje jej, krutě jej popálí“ (výčet možných poškození otroka ještě dále pokračuje a lze se důvodně domnívat, že pouze odrážel skutečnou realitu otroctví), bude potrestán pokutou sto liber. Není přitom bez „smutné zajímavosti“, že toutéž pokutou sto liber bude potrestán i ten, kdo by se pokoušel otroka učiti psát (článek XLV.).¹⁸

Vše právě uvedené přitom do značné míry vychází z premisy, že moc pána nad otrokem musí být absolutní, tak aby jeho poddanost byla neomezená. To, že se zároveň hovoří o omezení barbarského zacházení s nimi, není ani tolik protimluvem jako hlavně spíše vůči vnějšímu světu namířenou úlitbou, která má stav otroctví učinit v obecném chápání přijatelnějším, a také jej uvést do souladu s požadavky „křesťanského svědomí“. Možnost „usměrňovat“ nejrůznějšími tresty vlastní otroky tak zůstává po celou dobu trvání instituce otroctví prakticky výhradně v rukou jejich pána. Snad jen v nejextrémnějších případech

krutého pozvolného mučení otroka ústícího až do jeho smrti se takový případ může dostat až k soudnímu projednávání – viz například „*Souther v. Commonwealth*“ z roku 1851 dodnes šokující brutálním umučením otroka ze strany jeho pána.

V dané problematice se tak i velmi dobře projevuje rozpor mezi předpokládaným pragmatickým a „ekonomickým“ jednáním majitele otroka (ten byl nikoliv zanedbatelnou součástí jeho majetku) a skutečnou realitou, v níž byl nezřídka takovýto očekávaný přístup překryt doslova výbuchem nezvladatelných sadistických emocí, jímž byli otroci v podstatě bez jakékoliv ochrany práva vydáni na milost a nemilost. Jisté usměrnění mohla v takových případech představovat vlastně jen okolní komunita, v jejímž zájmu naprosto nebylo, aby se část místních otroků pod vlivem nesnesitelných podmínek radikalizovala a hrozila povstáním, ke kterému by mohla strhnout i ty z nich, kteří by na něj jinak nepomyslili. Stejně tak ale z podobných důvodů vycházející „sociální kontrola“ směřovala i proti těm majitelům, kteří by se ke svým otrokům chovali nadměru laskavě. Ani to nebylo jako příklad žádoucí – tím byl pouze stav, kdy jednotliví otroci nenacházeli ve srovnání svých osudů pod různými majiteli významnějších rozdílů.¹⁹

Každý jižní stát měl tedy svůj vlastní otrokářský zákoník, přičemž tyto se ale ve své úpravě jeden druhému významně podobaly. To v čem se už mohly významněji lišit, bylo vynucování plnění jejich ustanovení místními státními soudy, když navíc v každém státě můžeme v průběhu vývoje nalézt etapy striktního či naopak laxního aplikování jejich pravidel. Dostáváme se tak konečně i k otázce přístupu soudů k instituci otroctví. Tuto rozsáhlou problematiku přitom s ohledem na cíle tohoto pojednání nelze než pojednat v určité zkratce a omezit se tak na některá základní konstatování.

Mezi ta pak určitě patří nepřilíš překvapivé zjištění, že soudy jižních států Unie (neboť o ně zde pochopitelně především jde) ve svých rozhodnutích vztahujících se k problematice otroctví často zrcadlily aktuální společenskou situaci. Určující tedy nebyla ani tak daná právní úprava (která navíc obvykle dávala dostatečně velký prostor k uvážení o způsobu své vlastní aplikace), jako zejména – a to platí především pro oblast trestního práva – konkrétní nastavení doby, jež si tu vyžadovala tvrdý výstražný trest, tu zase naopak panující napětí zklidňující mírnost. A neméně (a zároveň více než v jiných oblastech práva) záviselo také na vlastní osobnosti soudce, který mohl v rozsudcích buď dávat průchod svým rasistickým předsudkům, nebo tyto v jižanské společnosti obecně panující nálady naopak přeci jen poněkud zmírňovat.

Jeden z nejzajímavějších – a dodnes fascinujících – rozsudků padl v této souvislosti v rozhodnutí Nejvyššího soudu Severní Karolíny z roku 1829 v případě *State v. Mann*, a jeho autorem byl soudce tohoto soudu Thomas Ruffin. Do pozadí přitom dnes již v podstatě zcela ustupuje faktické jádro případu (šlo o ublížení na zdraví, kterého se John Mann dopustil na jemu „pronajaté otrokyni“ Lydii) – to, čím je zajímavým, jsou názory na instituci otroctví, které zde soudce Ruffin vyjádřil.

Ruffin zde totiž otroctví nejprve nelítostně kritizuje, doslova říká, že jeho „cílem je prospěch pána, zajištění bezpečí pro něj i veřejnost. Jeho poddaný i potomstvo poddaného jsou odsouzeni k životu v nevědomosti, bez možnosti učinit cokoli v své vlastní vůli – ke dřině, jejíž plody budou sklízet jiní. ... V tom spočívá prokletí, které otroctví představuje pro podrobenou i svobodnou část našeho národa.“ Po tomto úvodu však dosti nečekaně obrací, když zdůrazňuje, že soudní moc by neměla podlehnout nákazě falešné a fanatické filantropie, „která se snaží napravit poznané zlo prostředky ještě horšími a více odpuzující-

cími, než je zlo samo o sobě... Nesmíme dopustit, aby se o právech pána začalo diskutovat před soudním dvorem“.²⁰

Velmi zřetelně zde tak vidíme skutečné rozštěpení mezi soudcovými osobními názory a těmi, které zastává jako „nositel úřadu“. A právě tato „schizofrenie“, která nebyla na americkém Jihu mezi místními vzdělanci jistě nikoliv zcela ojedinělá, je tak i dalším hořkým plodem „neblahé instituce otroctví“.

Závěrem

Viděli jsme tak, jak se od nepaměti existující instituce otroctví rozšířila i na severoamerickém kontinentě, jak se právně vyhraňuje hlavně vůči nesvobodné práci bílých, a která ani ideály americké revoluce a jimi nesené založení americké státnosti nejsou sto tuto neblahou institucí odstranit – a jak s panující ekonomickou realitou velmi málo či téměř nic nesvedou ani dobře propracované teoretické postuláty přirozeného práva. To vše pak i zasazené do kontextu amerického federalismu, který na centrální úrovni (snad jen s výjimkou „Nařízení o severozápadu“) na právní úpravu této otázky v podstatě rezignoval, a přenechal ji k řešení jednotlivým státům Unie. Tam je pak i dobře patrný dvojitý trend, který ve svých důsledcích vede až k občanské válce, která teprve – a za hrozivých obětí – otázku otroctví vyřeší. Až do té doby je ovšem otroctví – jak ostatně dokládá i místní právní úprava a přístup zdejších soudů k této otázce – na americkém Jihu navýsost zavedenou a prosperující institucí. Zároveň ovšem i takovou, která je – jak to dobře vyjádřil soudce Ruffin – prokletím pro otroky i otrokáře. Právě takové nastavení si totiž „neblahá instituce otroctví“ sama v sobě již z definice a zcela nadčasově nese.

Poznámky

- 1 MONTESQUIEU, Ch.: *O duchu zákonů*. Plzeň, Aleš Čeněk, 2003, s. 276.
- 2 KŘÍŽOVÁ, M.: *Otroctví v Novém světě od 15. do 19. století*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2013, s. 125–128.
- 3 KŘÍŽOVÁ, M.: *Otroctví v Novém světě od 15. do 19. století*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2013, s. 106–107.
- 4 ALPERT, J.L.: The Origin of Slavery in the United States – The Maryland Precedent. *The American Journal of Legal History*, 1970, roč. 14, s. 190–191.
- 5 ALPERT, J.L.: The Origin of Slavery in the United States – The Maryland Precedent. *The American Journal of Legal History*, 1970, roč. 14, s. 194–197.
- 6 HALL, K. L. – WIECEK, W. M. – FINKELMAN, P.: *American Legal History (Cases and Materials)*. Oxford University Press 1991, s. 43–45.
- 7 Blíže viz ALPERT, J. L.: The Origin of Slavery in the United States – The Maryland Precedent. *The American Journal of Legal History*, 1970, roč. 14, s. 212–219.
- 8 KŘÍŽOVÁ, M.: *Otroctví v Novém světě od 15. do 19. století*, Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2013, s. 115–120.
- 9 HALL, K. L. – WIECEK, W. M. – FINKELMAN, P.: *American Legal History (Cases and Materials)*. Oxford, Oxford University Press, 1991, s. 35–36.
- 10 COVER, R. M.: *Justice Accused. Antislavery and Judicial Process*. New Haven, Yale University Press 1975, s. 9–15.
- 11 HALL, K. L. – WIECEK, W. M. – FINKELMAN, P.: *American Legal History (Cases and Materials)*. Oxford, Oxford University Press 1991, s. 72–73.
- 12 COVER, R. M.: *Justice Accused. Antislavery and Judicial Process*. New Haven, Yale University Press, 1975, s. 19–20.
- 13 HALL, K. L. – WIECEK, W. M. – FINKELMAN, P.: *American Legal History (Cases and Materials)*. Oxford, Oxford University Press, 1991, s. 80.

- ¹⁴ MALTZ, E. M.: Slavery, Federalism, and the Structure of the Constitution. *The American Journal of Legal History*, 1992, roč. 36, s. 466–468.
- ¹⁵ HALL, K. L. – WIECEK, W. M. – FINKELMAN, P.: *American Legal History (Cases and Materials)*. Oxford, Oxford University Press, 1991, s. 73–74.
- ¹⁶ HALL, K. L. – WIECEK, W. M. – FINKELMAN, P.: *American Legal History (Cases and Materials)*. Oxford, Oxford University Press, 1991, s. 69–70.
- ¹⁷ HALL, K. L. – WIECEK, W. M. – FINKELMAN, P.: *American Legal History (Cases and Materials)*. Oxford, Oxford University Press 1991, s. 37–39.
- ¹⁸ HALL, K. L. – WIECEK, W. M. – FINKELMAN, P.: *American Legal History (Cases and Materials)*. Oxford, Oxford University Press, 1991, s. 39–41.
- ¹⁹ WAHL, J. B.: Legal Constraints on Slave Masters: The Problem of Social Cost. *The American Journal of Legal History*, 1997, roč. 41, s. 1–4.
- ²⁰ PRESSER, S. B. – ZAINALDIN, J. S.: *Law and Jurisprudence in American History (Cases and Materials)*. St. Paul, West Publishing Company, 1989, s. 396–399.

The Woeful Institution of Slavery – towards 150th Anniversary of Abolition of Slavery in the United States of America

Radim Seltenreich

Summary

The author deals in his article with the question of the origin of slavery in the colonial North America whereas in the centre of his attention is mainly the legal anchorage of this woeful institution. He points mainly to the closure of slavery with the white indentured servitude towards which is slavery particularly defined. Further he notices as well the attitudes of the important thinkers of the anglo-american aerea towards this question which in this manner inevitably concerns also the relation of the natural law and slavery. He points to that although this institution was sentenced from the side of the natural law she was also fully accepted as the part of the colonial legal system.

This doesn't change in the time of the revolution and the rise of the American statehood which despite of the own founding ideal of the equality of all people tolerates further slavery. On the federal level the legal regulation avoids this problems whereas in the northern states of the Union is slavery gradually abolished while in the southern states is for the reasons of the economic importance indispensable. The article finishes then with the factual legal regulation of slavery in the American South which includes as well the attitudes of the local courts towards the application of this law.